

Σχόλια καὶ προτάσεις ὀρθοδόξων ἐπιστημόνων
ἀσχολουμένων μὲ τὴν ἱεραποστολική
ἐπὶ τοῦ προταθέντος κειμένου:

*Η ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΕΝ Τῷ ΣΥΓΧΡΟΝῷ ΚΟΣΜῷ*

Ὡς πιστὰ μέλη τῆς Ἁγίας ἡμῶν Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς καὶ λαϊκοὶ ἀσχολούμενοι ἐπιστημονικὰ μὲ τὴν ἱεραποστολική, οἱ ὁποῖοι μὲ πάθος ἀφιέρωσαν τὶς τελευταῖες δεκαετίες τὴν ἐπιστημονικὴν τους δραστηριότητα στὴν Ὀρθόδοξη κατανόηση τῆς χριστιανικῆς μαρτυρίας, ταπεινὰ ὑποβάλλουμε τὶς σκέψεις καὶ προτάσεις μας στὶς ἀρμόδιες ἐπιτροπὲς τῶν ἁγιωτάτων Ὀρθοδόξων αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, ἐνθαρρυνόμενοι ἀπὸ τὴν ἀπόφαση τῆς κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 2016 Συνάξεως τῶν Προκαθημένων τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ὅπως διευρυνθεῖ ἡ συνοδικὴ διαδικασία μὲ τὴ δημοσιοποίηση στὸ εὐρύτερο κοινὸ ὅλων τῶν συμφωνηθέντων κειμένων, τῶν ὑποβληθέντων πρὸς συζήτηση καὶ τελικὴ ἔγκριση ἀπὸ τὴν Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδο τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Εἴμαστε ἐξαιρετικὰ εὐγνώμονες γιὰ τὴν εὐκαιρία αὐτή, ἡ ὁποία ἐνισχύει τὴν συνοδικότητα τῆς Ἐκκλησίας μας, μὲ τὴν εὐκαιρία μάλιστα τῆς πρώτης συγκλήσεως μιᾶς πραγματικὰ Πανορθόδοξης Συνόδου μετὰ ἀπὸ τόσους αἰῶνες.

Χωρὶς νὰ ἀρνούμαστε τὴ σημασία ὅλων τῶν ἄλλων συμφωνηθέντων κειμένων, τὸ κείμενο γιὰ τὴν Ἀποστολὴ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῷ Συγχρόνῳ Κόσμῳ –τὸ ὁποῖο, ἐσκεμμένως ὑποθέτουμε, ἐμφανίζεται πρῶτον στὸν κατάλογο, τὸν ὁποῖον ἡ Σύναξις τῶν Προκαθημένων ὑπέβαλε στὴ Σύνοδο– εἶναι ὑψίστης καὶ ἐξαιρετικῆς σημασίας. Ὅχι μόνον γιὰ τὴν Ἐκκλησία ὑπάρχει γιὰ τὸν κόσμον, καὶ ὄχι γιὰ τὸν ἑαυτὸν της, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ ἔρχεται σὲ μιὰ ἱστορικὴ στιγμή, κατὰ τὴν ὁποία ὁ ὅλος ὁ κόσμος, ἀνεξάρτητα ἀπὸ θρησκευτικὰ ἢ ἀκόμη καὶ μὴ-θρησκευτικὰ πεποιθήσεις, ἔχει μὲ ἐνθουσιασμό ἀποδεχθεῖ δύο παρόμοια ἱεραποστολικά κείμενα: τὴν περίφημη Ἀποστολικὴ Προτροπὴ τοῦ Πάπα Φραγκίσκου “*Evangelii Gaudium*” (2013), καὶ σχεδὸν ταυτόχρονα τὴ νέα ἱεραποστολικὴ διακήρυξις τῆς πα-

γκόσμιας χριστιανικῆς ἱεραποστολῆς: «Together towards Life: Mission and Evangelism in Changing Landscapes».

Ὡς ἐκ τούτου, θεωρήσαμε ἐπιτακτικό μας καθῆκον νὰ συμβάλουμε μὲ τὶς μικρὲς ἐπιστημονικὲς μας δυνάμεις, ὥστε μιὰ Ὁρθόδοξη παρόμοια διακήρυξη, ἡ πρώτη ποὺ θὰ ἀπευθυνθεῖ *urbi et orbi* ἀπὸ ὅλες τὶς Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες μὲ μιὰ φωνή, νὰ εἶναι ὅσο τὸ δυνατό ἀνθρωπίνως τελειότερη.

Ἐχοντας ἐπίγνωση ὅτι βρισκόμαστε σὲ ἀρκετὰ προχωρημένο στάδιο αὐτῆς τῆς συνοδικῆς διαδικασίας ἀποφασίσαμε νὰ περιορίσουμε τὶς παρατηρήσεις μας μόνο σὲ λίγες ἀπολύτως ἀπαραίτητες τὶς προτάσεις.

Κατ' ἀρχὴν υἱοθετοῦμε πλήρως ὅλες τὶς παρατηρήσεις σχετικὰ μὲ τὴν ἀποστολή, τὴν ἐκπαίδευση καὶ τὰ μέσα ἐνημέρωσης τῆς ὁμάδας τῶν ἐπιστημόνων, οἱ ὁποῖοι συναντήθηκαν στὴν Κωνσταντινούπολη στὶς ἀρχὲς τοῦ τ.ἔ., ἔπειτα ἀπὸ πρόσκληση τῆς Α.Θ.Π. τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Βαρθολομαίου. Στὴν ἐπιστολή μας αὐτὴ δὲν περιοριζόμαστε σὲ γενικὲς θεολογικὲς διατυπώσεις, ἀλλὰ προβαίνουμε σὲ συγκεκριμένες προτάσεις, παρουσιάζοντας στὴν ἀρχή, ἐν εἴδει προοιμίου, τὴν θεολογικὴ θεμελίωσή τους.

Ἐπὶ τῆς οὐσίας, λοιπόν, τὸ ἐγκριθὲν κείμενο μὲ τίτλο «Ἡ ἀποστολή τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας ἐν τῷ συγχρόνῳ κόσμῳ», ἂν καὶ ἀποτελεῖ ἀναμφιβόλως θετικὴ ἐξέλιξη μὲ ἐξαιρετικὴ σημασία, δίνει δυστυχῶς τὴν ἐντύπωση ὅτι ἀγνοεῖ ὅλα τὰ μεγάλα ἐπιτεύγματα τῆς Ὁρθόδοξου θεολογίας σὲ σύγχρονο ἐπιστημονικὸ περὶ τῆς χριστιανικῆς μαρτυρίας διάλογο, ἰδιαίτερα στὴν ἐπιστῆμη τῆς ἱεραποστολικῆς.

1. Ἡ πρώτη μας παρατήρηση θεμελιώδους σημασίας γιὰ ἓνα κείμενο Ὁρθόδοξης χριστιανικῆς μαρτυρίας εἶναι ἡ παράλειψη τῆς ἐπιβεβαίωσης τῆς ἀποστολικῆς εὐθύνης τῆς Ἐκκλησίας, ἀρχῆς γενομένης μὲ τὴν βιβλικὴ θεμελίωση αὐτῆς ἀκριβῶς τῆς διάστασης τῆς ἐκκλησιακῆς τῆς ταυτότητας. Αὐτὸ πιθανῶς ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς συγκεκριμένης ἀπόφασης γιὰ ἀπλὴ ἀναθεώρηση τοῦ συγκεκριμένου κειμένου, τὸ ὁποῖο ἀναφερόταν μόνο σὲ συγκεκριμένες πτυχὲς τῆς μαρτυρίας τῆς Ἐκκλησίας (τὴν συμβολὴ τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας εἰς ἐπικράτησιν τῆς εἰρήνης, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀδελφοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης μεταξὺ τῶν λαῶν, καὶ ἄρσιν τῶν φυλετικῶν καὶ λοιπῶν διακρίσεων). Τώρα, ὅμως, ποὺ τὸ τελικὸ κείμενο καλύπτει τὸ σύνολο τῆς ἀποστολῆς/μαρτυρίας τῆς Ἐκκλησίας, ἡ παντελὴς ἔλλειψη ἀναφορᾶς στὴν Κυριακὴ ἐπιταγὴ γιὰ ἱεραποστολὴ θὰ δώσει

τὴν ἐντύπωση, ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ὑποβαθμίζει τὴν ἱεραποστολική της εὐθύνη σὲ μιὰ ἀπλή ἐπιλογή δευτερεύουσας σημασίας, καὶ ὄχι σὲ πρωταρχική καὶ ἐπιτακτική ὑποχρέωσή της.

2. Ἐπίσης, ἐξαιρετικῆς σημασίας εἶναι καὶ ἡ παραμέληση τῶν Ὁρθόδοξων θεολογικῶν ἐπιτευγμάτων στὴν παγκόσμια ἱεραποστολή. Ὅλοι σχεδὸν οἱ ἱεραπόστολοι καὶ οἱ θεωρητικοὶ τῆς ἱεραποστολικῆς σὲ ὄλο τὸν κόσμον μιλοῦν γιὰ τὴν ἀποστολή τῆς Ἐκκλησίας, χρησιμοποιώντας τὸν ὄρο «μαρτυρία», πολὺ πρὸ περιεκτικὸ σὲ περιεχόμενο καὶ σημασία ἀπὸ τὸν ἀπρηχαιωμένο πλέον ὄρο «ἀποστολή/ἱεραποστολή», ὁ ὁποῖος ἐπὶ πλέον θυμίζει τὴν παλαιότερη ἐπιθετικὴ καὶ μερικὲς φορὲς προσηλυτιστικὴ δράση ὀρισμένων ἱεραποστολικῶν ομάδων. Τὸν ὄρο «μαρτυρία», ὡς γνωστὸν, εἰσηγήθηκαν κατὰ κύριο λόγο, καὶ σὲ μεγάλο βαθμὸ προώθησαν, σημαίνοντες Ὁρθόδοξοι, κυρίως ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀλβανίας κ. Ἀναστάσιος, καὶ στὴ συνέχεια ὁ ἀείμνηστος π. Ιοη Βγία, γιὰ νὰ ἀναφέρουμε μόνο δύο ἀπὸ διαφορετικὲς Ὁρθόδοξες ἐκκλησιαστικὲς δικαιοδοσίες. Ὁ ὄρος αὐτὸς ἀγνοεῖται, ὡς μὴ ὠφέλε, ἀπὸ τὸ τίτλο τοῦ κειμένου. Γιὰ νὰ μὴ ἀναφέρουμε βέβαια ὅτι ὁ ὄρος «ἀποστολή», ἐκτὸς ἀπὸ ὄλους τοὺς σύγχρονους ἀρνητικὸς συνειρμούς, δίνει σήμερα καὶ τὴν ἐντύπωση μιᾶς ἀλαζονικῆς στάσης, ἐνῶ ὁ ὄρος «μαρτυρία» ταιριάζει καλύτερα στὸ ἦθος ταπείνωσης τῆς Ὁρθοδοξίας. Ὡς ἀποτέλεσμα τῆς προτίμησης τοῦ ὄρου «ἀποστολή» (ἀντὶ τοῦ ὄρου «μαρτυρία») ἀντικαταστάθηκε καὶ ὁ ὑπότιτλος τοῦ κεφ. 6 στὴν πρωτότυπη προαναθεωρημένη ἔκδοση τοῦ 1986 «Προφητικὴ Μαρτυρία...»!

Θὰ ἀποτελοῦσε πραγματικὴ συμβολὴ στὴν παγκόσμια ἱεραποστολή, ἀν ὁ γενικὸς τίτλος τοῦ κειμένου μετετρέπετο σέ: «Ἡ Μαρτυρία τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας ἐν τῷ συγχρόνῳ κόσμῳ», καὶ ὁ ὑπότιτλος τοῦ κεφ. 6 σέ: «Ἡ προφητικὴ ἀποστολή τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας ὡς μαρτυρία ἀγάπης ἐν διακονίᾳ». Σημειωτέον, ὁ ὄρος «προφητικὴ μαρτυρία» ἀπαντᾶται (sic) ὀρθῶς στὴν παρ. 9 αὐτοῦ τοῦ κεφαλαίου.

3. Στὸ ἴδιο πνεῦμα, ἀποτελεῖ ἄκρως ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη μιὰ Ὁρθόδοξη ἱεραποστολικὴ διακήρυξη νὰ ἀναφέρει, ἢ ἀκόμη καὶ νὰ διευρύνει, τὸν Ὁρθόδοξο, καὶ πλέον εὐρύτερα καθιερωμένο, ὄρο «*λειτουργία μετὰ τῆς λειτουργίας*». Ὅπως καὶ ὁ ὄρος «μαρτυρία», ἀποτελεῖ ὄρο μὲ ἰδιαίτερα πνευματικὸ περιεχόμενο, πὺν χρησιμοποιεῖται ἀπὸ Ὁρθόδοξους (ἀρχικὰ ἀπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Ἀναστάσιο καὶ στὴ συνέχεια ἐπιβλήθηκε παγκοσμίως στὰ διεθνή ἱεραποστολικά fora ἀπὸ ἄλλους Ὁρθόδοξους θεολόγους ἀσχολούμενους μὲ τὴν ἐπιστήμη τῆς ἱεραποστολικῆς). Ἡ χρῆση του δικαιο-

ολογείται επίσης από την άναφορά στην τελευταία παράγραφο του προοιμίου του κειμένου στην «ἐμπειρίαν καὶ διδασκαλίαν τῆς πατερικῆς, λειτουργικῆς καὶ ἀσκητικῆς τῆς παραδόσεως (τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας)». Θὰ εἶναι, ὡς ἐκ τούτου, σκόπιμο ἢ προαναφερθεῖσα παράγραφος νὰ ἐπαναδιατυπωθεῖ ὡς ἑξῆς: «...ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, κατὰ τὴν «λειτουργίαν μετὰ τὴν λειτουργίαν», συμμετέχει...».

4. Τέλος, ἐνῶ ἡ κύρια θεολογικὴ θεμελίωση τοῦ διαθρησκευτικοῦ διαλόγου στὴν παγκόσμια ἱεραποστολὴ γιὰ πρώτη φορὰ διατυπώθηκε ἀπὸ ἕναν Ὁρθόδοξο, τὸν Μητροπολίτη τοῦ Ὁρους Λιβάνου τοῦ Πατριαρχείου Ἀντιοχείας, Georges Khodr, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἰδιαίτερης Ὁρθόδοξης θεολογίας περὶ «οἰκονομίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» (παράλληλα βεβαίως μετὰ τὴν «οἰκονομία τοῦ Λόγου»), στὸ κεφ. 1 τοῦ κειμένου οὐδεμία θεολογικὴ τεκμηρίωση παρατίθεται, ἢ ἀκόμα ἀφήνεται νὰ ἐννοηθεῖ, καὶ ἀπλῶς ἀναφέρεται, ὅτι οἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίες «καλοῦνται νὰ συμβάλουν εἰς τὴν διαθρησκευτικὴν συνεννόησιν καὶ συνεργασίαν».

Θὰ ἦταν, ὡς ἐκ τούτου, θεολογικὰ πιὸ εὐστοχο, ἐὰν ἡ σχετικὴ πρόταση εἶχε ἐπαναδιατυπωθεῖ ὡς ἑξῆς: Οἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίες, «ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἰδιαίτερης αὐτῶν θεολογικῆς παραδόσεως περὶ τῆς οἰκονομίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (παράλληλως πρὸς τὴν “οἰκονομίαν τοῦ Λόγου”), καλοῦνται νὰ συμβάλουν...». Ἐσ σημειωθεῖ στὸ σημεῖο αὐτό, ὅτι ὁ διαθρησκευτικὸς («religious» ἢ «inter-religious») διάλογος (ὁ διάλογος δηλαδὴ μετὰ τῶν θρησκευτῶν) εἶναι μιὰ καθαρὰ κοσμικὴ ἐπιστημονικὴ διαδικασία, καὶ ἐπιπλέον μπορεῖ ἔμμεσα νὰ δώσει τὴν ἐντύπωση ἑνὸς ἀνεπιθύμητου συγκρητισμοῦ, ἐνῶ ὁ διαθρησκευτικὸς («inter-faith») διάλογος εἶναι ἱεραποστολικὸς ὄρος, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται σὲ μιὰ ἀπὸ ἀγάπη συνάντηση μετὰ τοὺς πιστοὺς τῶν ἄλλων θρησκευτῶν, κατὰ τὸ παράδειγμα, μετὰ τῶν ἄλλων, τῆς συνάντησης καὶ τοῦ διαλόγου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τὴν Σαμαρείτιδα.

5. Σὲ ἀντίθεση πρὸς τοὺς ὄρους τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ τὶς λοιπὲς κανονικὲς διατάξεις, ποὺ κατὰ παράδοση ἀντλοῦν τὴν θεολογικὴν τεκμηρίωση ἀπὸ τὰ Κυριακὰ (ἢ, ἐλλείπει αὐτῶν, τὰ παύλεια ἢ λοιπὰ βιβλικὰ) λόγια, ἡ θεολογικὴ τεκμηρίωση τοῦ κειμένου σὲ ὀρισμένα σημεῖα παραλείπει τὶς κατάλληλες βιβλικὲς ἀναφορές. Ἡ ἔλλειψη, εἰδικότερα, ἐπακριβοῦς βιβλικῆς τεκμηρίωσης εἶναι ἐμφανὴς στὴν σχέση μετὰ τῶν εἰρήνης καὶ δικαιοσύνης, ἃν καὶ ὑπάρχουν πολλὰ βιβλικὰ χωρία, τὰ ὁποῖα εὐρέως χρησιμοποιοῦνται σὲ πατερικὰ κείμενα (π.χ. «δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη κατεφίλησαν», Ψαλμ. 84/85,10, «καὶ ἔσται τὰ ἔργα δικαιοσύνης εἰρήνη, καὶ

κρατήσει ἡ δικαιοσύνη...», 32,17, «γενέσθω δὴ εἰρήνη καὶ δικαιοσύνη», 39,8, κ.λπ). Σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις, ἡ πρώτη θεολογικὴ τεκμηρίωση βασίζεται σὲ πολὺ μεταγενέστερα πατερικὰ κείμενα. Στὸ κεφ. 2 (Ἐλευθερία καὶ εὐθύνη) παρ. 1, ἂν καὶ ὑπάρχει ἡ γνωστὴ παύλεια ῥήσις «Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε» (Γαλ. 5,1), τὸ κείμενο μεταπηδᾷ στὴν Ὁμιλία 14 τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. Ὁμοίως, στὸ κεφ. 3 (Εἰρήνη καὶ Δικαιοσύνη) παρ. 2 ὅλες οἱ ἄνωτέρω θεμελιώδεις παλαιοδιαθηκικὲς ἀναφορὲς γιὰ τὴν ἀδιάρρηκτη σχέση μεταξύ εἰρήνης καὶ δικαιοσύνης ἀγνοοῦνται, καὶ ἡ θεολογικὴ θεμελίωση περιορίζεται στὸν ...Κλήμεντα Ἀλεξάνδρειας (sic). Ἡ ἀνεπαρκὴς παλαιοδιαθηκικὴ τεκμηρίωση τοῦ κειμένου πιθανῶς νὰ ὀδήγησε καὶ στὴν (σκόπιμη;) διαγραφὴ τοῦ ὄρου «Προφητικὴ» ἀπὸ τὸν ἀρχικὸ ὑπότιτλο τοῦ κεφ. 6 (βλ. πρὸ πάνω 2).

Θὰ ἦταν, ἐπομένως, προτιμότερο τὸ κεφ. 2 νὰ ἀρχίζει ὡς ἑξῆς: «Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε» (Γαλ. 5,1). Ἐν ἐκ τῶν ὑψίστων δώρων...», καὶ στὸ κεφ. 3 ἡ παρ. 1 νὰ διατυπωθεῖ ὡς ἑξῆς: «Αὐτὴ αὕτη ἡ ἐν Χριστῷ ἀποκάλυψις χαρακτηρίζεται ὑπὸ τε τῶν Προφητῶν (Ναοὺμ 2,1) καὶ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου (Ἐφ. 6,15) ὡς «εὐαγγέλιον εἰρήνης», καὶ ὁ ἀναμενόμενος Χριστὸς ὡς «ἄρχων εἰρήνης» Ἦσ. 9,5. Ζαχ. 9,9 ἑξ), διότι ὁ Χριστὸς...».

6. Ἡ σχέση μεταξύ τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ ἀνθρωπίνων εὐθύνων, τὴν ὁποίαν ὅλοι Ὁρθόδοξοι, εἰδικὰ οἱ Ρῶσοι, ἔχουν ὑποστηρίξει σὲ διεθνή οἰκουμενικὰ fora, ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ δυναμικότερα σημεῖα τοῦ κειμένου. Ἐκεῖνο ποὺ προτείνουμε ἐδῶ εἶναι ἡ βελτίωσή του. Τὰ ἐλλείμματα τῆς νεωτερικότητας σὲ θέματα δικαιοσύνης, εἰρήνης, ἀκεραιότητας τῆς δημιουργίας, καὶ παγκόσμιας οἰκονομίας, εἶναι σὲ κάποιον βαθμὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἀτομικισμοῦ, μὲ τὴν ἐπακόλουθη ἀπόλυτη, ἄνευ ὄρων, καὶ ἀνεξέλεγκτη ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου σὲ ὅλες τὶς πτυχὲς τῆς ζωῆς (σεξουαλικὴ ἐλευθερία, νομικὰ κατοχυρωμένη ἐλευθερία στὴν συσσώρευση πλούτου κ.λπ.), ποὺ γιὰ ὀρισμένους ἀποτελεῖ τὴν νέα πίστη κατὰ τὴν νεωτερικότητα. Ὡς ἐκ τούτου, ὅπως ὀρθὰ ὑποστηρίζει τὸ κείμενο, «ἐλευθερία ἄνευ εὐθύνων καὶ ἀγάπης ὀδηγεῖ τελικῶς εἰς τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐλευθερίας». Ἐπιπλέον, ἡ πρὸ ἀπὴ πτυχὴ αὐτῆς τῆς ἀπώλειας τῆς ἐλευθερίας ἔχει νὰ κάνει μὲ τὴν εὐρύτατα ἀποδεκτὴ στὸν δυτικὸ πολιτισμὸ Οἰκουμενικὴ Διακήρυξη τῶν Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων. Ἐχει πλέον γίνῃ σαφές, ὅτι τὰ «ἀνθρώπινα δικαιώματα» εἶναι ἄκρως ἀναποτελεσματικά, ἂν δὲν συνοδεύονται ἀπὸ τὶς «ἀνθρώπινες εὐθύνες». Ὡστόσο, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν διαβεβαίωση, ὅτι ἡ «Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καταβάλλει πᾶσαν δυνατὴν προσπάθει-

αν κ.λπ.», απαιτείται μιὰ διατύπωση, ἡ ὁποία νὰ ἀναφέρει, ὅτι οἱ ἀξίες καὶ οἱ ἀρχές της δὲν θὰ πρέπει ἀπλῶς νὰ διακηρύσσονται, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀποκτήσουν διεθνῆ νομικὴ κατοχύρωση ὑπὸ τὴν μορφήν «Οἰκουμενικῆς Διακήρυξης Ἀνθρωπίνων Εὐθυνῶν». Σὲ ἓνα ἱεραποστολικὸ κείμενο μιὰ τέτοια ἀναφορὰ στὴν ἀναγκαιότητα προώθησης νομικὰ κατοχυρωμένης διεθνῶς «Οἰκουμενικῆς Διακήρυξης Ἀνθρωπίνων Εὐθυνῶν», παράλληλα μὲ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα, θὰ εἶναι μοναδικὴ στὴν παγκόσμια ἱεραποστολή.

7. Στὸ κεφάλαιο γιὰ τὴν «ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια» δὲν γίνεται καμία ἀπολύτως ἀναφορὰ στὶς γυναῖκες καὶ τὴν διακονία τους στὴν κοινωνία καὶ τὴν Ἐκκλησία. Θὰ ἦταν πραγματικὰ ἐλλιπὲς ἓνα σύγχρονο κείμενο ἀναφερόμενο στὴν ἀποστολὴ καὶ μαρτυρία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, ἐὰν ἀπέφευγε νὰ ἐπαναβεβαιώσῃ μὲ σαφήνεια τὴν θέσιν της γιὰ τὴν ἀξιοπρέπεια τῶν γυναικῶν, μὲ δεδομένη μάλιστα τὴν μοναδικότητα στὴν παράδοσή της τοῦ θεσμοῦ τῶν διακονισσῶν, ὁ ὁποῖος ἔχει κανονικὴ οἰκουμενικῶς ἐπιβεβαιωμένη ἰσχὺ, ἡ ὁποία οὐδέποτε καταργήθηκε ἀπὸ μεταγενέστερη οἰκουμενικὴ σύνοδο. Καλὸ θὰ εἶναι, ὡς ἐκ τούτου, ἡ ἀναφορὰ στὴν «περιφρούρησιν τῆς ἀξίας καὶ τοῦ μεγαλείου τοῦ ἀνθρώπου», νὰ συμπληρωθεῖ ὡς ἑξῆς: «ἰδιαιτέρως μάλιστα τῶν γυναικῶν, τὰς ὁποίας ἡ πατερικὴ καὶ λειτουργικὴ της παράδοσις διὰ τοῦ θεσμοῦ τῶν διακονισσῶν τοσοῦτον ἐξύψωσεν, ὥστε καθιέρωσε τὴν συμμετοχὴν των εἰς τὴν μυστηριακὴν διακονίαν, διὰ κανονικῶν οἰκουμενικῶν ἀποφάσεων αἱ ὁποῖαι οὐδέποτε καταργήθησαν».

Συνιστᾶται, ἐπίσης, στὴν ἀγγλικὴ μετάφραση, καὶ ἐνδεχομένως καὶ σὲ ἄλλες μεταφράσεις τοῦ ἀρχικοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου, ὁ περιεκτικὸς ὅρος «ἄνθρωπος» νὰ ἀποδίδεται περιεκτικὰ (ἄνδρας καὶ γυναῖκα) ἢ νὰ προτιμᾶται τὸ τρίτο πληθυντικὸ ἀντὶ τοῦ ἐνικοῦ ἀρσενικοῦ γένους. Π.χ. στὸ κεφ. 6 παρ. 11, λαμβανομένου ὑπόψην τοῦ γεγονότος ὅτι σήμερον ἡ πλειονότητα τῶν ἐπιστημόνων ἐργαστηρίου εἶναι γυναῖκες, εἶναι ταπεινωτικὸ γιὰ αὐτὲς νὰ ἀναφέρεται τὸ κείμενο μόνο στοὺς ἄνδρες ἐπιστήμονες. Ἡ σημασιολογικὴ ἀσυνέπεια αὐτῆς τῆς ἀναφορᾶς, ὅτι ἡ χρῆσις τῆς ἀνθρωπολογικῆς περιεκτικῆς γλώσσας δὲν παραβιάζει τὴν ἀπόρριψιν ἀπὸ Ὁρθοδόξους τῆς περιεκτικῆς γλώσσας ἀναφορικὰ πρὸς τὴν θεότητα.

8. Ἄν καὶ τὸ κείμενο ὑπαινίσσεται τὴ σχέση μεταξύ οἰκονομίας καὶ οἰκολογίας, δὲν ὑπάρχει καμία συγκεκριμένη θεολογικὴ ἢ ἐπιστημολογικὴ ἐπιχειρηματολογία. Μία διακήρυξις περὶ τῆς ἀποστολῆς τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας δὲν μπορεῖ νὰ ἀγνοεῖ ὅτι οἱ διάφορες πτυχὲς τῶν κλιματικῶν,

οικολογικῶν, οἰκονομικῶν κρίσεων, καθὼς καὶ οἱ κρίσεις χρέους, εἶναι ἀλληλένδετες καὶ ἀλληλοτροφοδοτούμενες, μὲ ἀποτέλεσμα σὲ πολλὰ μέρη τοῦ κόσμου νὰ ἐμφανίζεται τόση ἀνθρώπινη δυστυχία, ποὺ θέτει σὲ κίνδυνο ἀκόμα καὶ τὴν ἐπιβίωση τῶν ἀνθρώπων. Εἶναι ἐπιβεβλημένη ὡς ἐκ τούτου κάποια ἀναφορὰ στὶς συνέπειες τῆς πλήρους ἀπελευθέρωσης τῆς ἀγορᾶς, τῆς ἀπορρύθμισης καὶ τῆς ἀνεξέλεγκτης ἰδιωτικοποίησης ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν, ποὺ ἐκμεταλλεύονται τὸ σύνολο τῆς κτιστῆς δημιουργίας, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἀποδιάρθρωση τῶν κοινωνικῶν προγραμμάτων καὶ ὑπηρεσιῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἄνοιγμα τῶν οἰκονομιῶν πέραν τῶν συνόρων μὲ στόχο τὴν ἀνεξέλεγκτη αὔξηση τῆς παραγωγῆς εἰς βάρος τῆς ἀκεραιότητας τῆς κτιστῆς δημιουργίας τοῦ Θεοῦ.

9. Στὴν παρ. 3 τοῦ κεφ. 6 περὶ τῆς «ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας ὡς μαρτυρίας ἀγάπης ἐν διακονίᾳ», τὸ κείμενο θὰ ἐνισχύσει σημαντικὰ τὴν ἀξιοπιστία του ἐὰν σημαντικοὶ βιβλικοὶ θεσμοί, ὅπως τὸ πρόγραμμα τῆς λογείας τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, καὶ ἴσως καὶ ἄλλες παλαιοδιαθηκικὲς διατάξεις, ἀναφέρονταν ὡς ἡ βιβλικὴ τῆς θεολογικῆς θεμελίωση. Καλὸ θὰ ἦταν, ὡς ἐκ τούτου, νὰ γίνεταί ἀναφορὰ στὸ παράδειγμα τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ὡς ἐξῆς: «Καθοδηγούμενη ὑπὸ τοῦ παραδείγματος τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἴσχυε ἡ κοινοκτημοσύνη καὶ οἱ πιστοὶ «εἶχον ἅπαντα κοινά, καὶ τὰ κτήματα καὶ τὰς ὑπάρξεις ἐπίπρασσον καὶ διμερίζον αὐτὰ πᾶσι καθότι ἂν τις χρεῖαν εἶχε» (Πραξ. 2,44-45, βλ. ἐπίσης 5,1 ἐξ), ἡ τῶν διατάξεων τῆς Π.Δ. περὶ παραγραφῆς τῶν χρεῶν εἰς τοὺς θεσμοὺς τοῦ σαββατιαίου καὶ ἰωβηλαίου ἔτους, ἰδιαιτέρως δὲ τοῦ παυλείου προγράμματος τῆς λογείας, ὑπέρτατος στόχος τῆς ὁποίας ἦτο «ὅπως γέννηται ἰσότης, Β' Κορ. 8,14), ἡ Ἐκκλησία πάντοτε ἐφρόντιζε γιὰ τὴν ἰσοκατανομὴν καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν».

10. Ὑπάρχουν ὀρισμένες διατυπώσεις στὸ κείμενο, οἱ ὁποῖες μποροῦν νὰ προκαλέσουν εὐλόγες παρεξηγήσεις. Ἐδῶ καὶ ἀρκετὸ καιρὸ π.χ. ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία δεχόταν ἥπιες ἐπιθέσεις σὲ ὅλα τὰ ἱεραποστολικά fora γιὰ κάποιον ὑποτιθέμενο συμβιβασμὸ στὴν ἀδιαπραγμάτευτη ἠθικὴ ἀρχή, ἀλλὰ καὶ θεμελιακὴ Κυριακὴ ἐπιταγή, περὶ εἰρήνης. Σὲ μερικές, μάλιστα, σπάνιες περιπτώσεις ὑπῆρξε ἀνοιχτὴ μομφὴ γιὰ περιστασιακὲς εὐλογίες ὄπλων. Γιὰ τὸν λόγο αὐτό, τὸ τελικὸ κείμενο στὴν παρ. 2 τοῦ κεφ. 4 (Ἡ εἰρήνη καὶ ἡ ἀποστροφή τοῦ πολέμου) δὲν θὰ πρέπει νὰ δώσει ἀφορμὴ καὶ καμία δικαιολογία νὰ κατηγορηθεῖ ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ὅτι σχετικοποιεῖ τὴν χωρὶς περιορισμοῦ εἰρηνικὴ τῆς στάση. Προτείνεται, λοιπόν, ἡ ἐπανα-

διατύπωση τῆς σχετικῆς ἀναφορᾶς ὡς ἑξῆς: «Εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποῖαν ὁ πόλεμος καταστῆ ἀναπόφευκτος, ἡ Ἐκκλησία συνεχίζει προσευχομένη καὶ μεριμνῶσα ποιμαντικῶς διὰ τὰ τέκνα αὐτῆς καὶ διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν, καταβάλλουσα πᾶσαν προσπάθειαν διὰ τὴν ταχύτεραν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἐλευθερίας», διαγράφοντας δηλαδή, μόνον τὴν δευτερεύουσα πρόταση: «τὰ ὁποῖα ἐμπλέκονται εἰς τὰς πολεμικὰς συγκρούσεις», χωρὶς νὰ ἀλλοιώνεται ἡ βασικὴ ἐπιχειρηματολογία τῆς προτάσεως.

Ἐπίσης, στὴν παρ. 3 τοῦ κεφ. 4, ὅπου καταδικάζονται οἱ, ἐμπνεόμενοι ἀπὸ ἐθνικιστικὰ κίνητρα πόλεμοι, ὁ κατάλογος γιὰ τὶς συνέπειες δὲν εἶναι πλήρης χωρὶς ἀναφορὰ καὶ στὴν «γενοκτονία» (πρὶν ἀπὸ τὴν ἐθνοκάθαρση). Ἡ παράλειψη τῆς γενοκτονίας μπορεῖ νὰ δημιουργήσῃ περισσότερα προβλήματα, ἀπὸ ὅ,τι ἡ συμπερίληψή της.

Τέλος, στὴν παρ. 11 τοῦ κεφ. 6, ἡ ἀναφορὰ στὴν ὑποχρέωση τῶν ἐπιστημόνων νὰ σταματοῦν τὴν ἔρευνά τους, ὅταν παραβιάζονται βασικὲς χριστιανικὲς καὶ πανανθρώπινες ἀρχές, εἶναι δυνατὸν νὰ φέρουν ἄμεσα στὴ μνήμη τὴν μεσαιωνικὴν περίπτωσιν τοῦ Γαλιλαίου (Galileo Galilei). Καλὸ θὰ εἶναι, ὡς ἐκ τούτου, νὰ ἐπαναδιατυπωθεῖ ἡ ὅλη πρόταση ὡς ἑξῆς: «ὁ ἐπιστήμων εἶναι μὲν ἐλεύθερος νὰ ἔρευνᾷ, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὀφείλει νὰ μὴ παραβιάξῃ βασικὰς χριστιανικὰς καὶ ἀνθρωπιστικὰς ἀρχάς». Ἐπίσης, στὴν παρ. 14 ἡ διατύπωση «θεολογικῆς θεμελιώσεως εἰς χριστιανικὰς τινὰς κοινότητας, μορφῶν συμβιώσεως», δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι ὑπάρχουν Ὁρθόδοξοι θεολόγοι, πὺν ὑποστηρίζουν κάτι τέτοιο. Εἶναι προτιμότερη, ὡς ἐκ τούτου, ἡ παράλειψη τῆς λέξεως «θεολογικῆς». Ἀλλὰ πρὸ σημαντικῆ καὶ ἀπαραίτητη, πρὸς ἀποφυγὴν παρερμηνειῶν, εἶναι ἡ ἀκόλουθη προσθήκη στὸ τέλος τῆς ἴδιας παραγράφου: «Βεβαίως, ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἀνοικτὴ πρὸς πάντας χωρὶς διακρίσεις, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Χριστοῦ, ὅστις ἐξύψωσε τὸν τελῶν ὑπὲρ τὸν Φαρισαῖον (Λουκ. 18, 10-14), βεβαιῶν «ὅτι οἱ τελῶναι καὶ αἱ πόρνοι προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ» (Ματθ. 21,31). Σέβεται τὸ ἀνθρώπινον πρόσωπον μὲ τὰς ἀδυναμίας του καὶ καλεῖ τοὺς πάντας εἰς τὸ θεῖον ἔλεος, τὸ μεταμορφοῦν, ἀγιάζον καὶ ἀπελευθεροῦν ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῆς ἁμαρτίας».

11. Τὸ κείμενο ὀρθῶς ἐντοπίζει τὶς αἰτίες τοῦ κακοῦ στὸν κόσμον μας. Ἡ ἁμαρτία προσδιορίζεται ἐπιτυχῶς ὡς ἡ πραγματικὴ αἰτία τοῦ πολέμου, ὁ ὁποῖος ἀναγνωρίζεται ὡς σύμπτωμά της. Ὡστόσο, αὐτὸ τὸ εἶδος ἐρμηνευτικῆς θὰ πρέπει ἐπίσης νὰ ἀκολουθεῖται καὶ σὲ ἄλλες περιπτώσεις, ὅπως ἡ φτώχεια, ἢ ἡ σχέση μεταξὺ οἰκονομίας καὶ οἰκολογίας. Σὲ ἀντίθετη περι-

πωση, θα δώσει την έντύπωση ότι ή Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία χαρακτηρίζεται ἀπὸ μία ἀποκλειστικά ἐσωστρεφή καὶ οὐδόλως καθολικὴ καὶ ὀλιστικὴ πνευματικότητα.

12. Μία Ὁρθόδοξη ἱεραποστολικὴ διακήρυξη, γιὰ νὰ εἶναι συνεπὴς πρὸς τὴν μακραίωνη θεολογικὴ τῆς παράδοση, ὀφείλει νὰ κάνει χρῆση τριῶν σημαντικῶν Ὁρθοδόξων θεολογικῶν χαρακτηριστικῶν, πὸν ἐλάχιστα παρουσιάζονται στὸ κείμενο: τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τῆς ἀγάπης, τῆς λειτουργίας. Προτείνεται, ὡς ἐκ τούτου, νὰ γίνῃ μία προσθήκη ὑπογραμμίζοντας αὐτὰ τὰ χαρακτηριστικὰ στὴν παρ. 13 τοῦ κεφ. 6. Ἐπίσης, θὰ ἦταν σημαντικό νὰ ὑπῆρχε μία τουλάχιστον αὐτοκριτικὴ ἀναφορὰ, μὲ δεδομένη μάλιστα τὴν ὑψιστὴ ἀρετὴ τῆς ταπείνωσης. Ὁ θρησκευτικὸς φονταμενταλισμὸς ἀποτελεῖ ἀρνητικὸ φαινόμενο πὸν ἔχει ἀμαυρώσει τὴν εἰκόνα καὶ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας. Παρότι σὲ ἀκραῖες μορφές τοῦ ἐμφανίζεται ἐκτὸς τῶν κανονικῶν τῆς ὁρίων, παρατηρεῖται ἐμφανῶς καὶ ἐντὸς αὐτῆς, μετατρέποντας τὸν χαρακτῆρα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀγάπης σὲ ἰδεολογία μίσους. Ὅταν μάλιστα ἐκδηλώνεται μεταξὺ χριστιανῶν, ἀλλοιώνει τὴν ἔννοια τῆς εἰς Χριστὸν μαθητείας, μὲ ἐκδηλώσεις ἀναντίστοιχες πρὸς Ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἔδινε ἄφεση στοὺς ἐχθροὺς Του καὶ ἦταν ἀνοιχτὸς πρὸς πάντας. Μία τέτοια σημεῖωση θὰ πρέπει ὁποσδήποτε νὰ προστεθεῖ στὴν παρ. 2 τοῦ κεφ. 2 (Ἐλευθερία καὶ εὐθύνη).

Τὸ κείμενο τῶν «Ὁρθοδόξων Θεολόγων γιὰ τὴν ἱεραποστολή» ὑπογράφεται ὑπὸ τῶν:

Θεοφιλ. Ἐπισκόπου Kisumu Δυτικῆς Κένυας, Δρ.Θ. Ἀθανασίου Akunda
 Πανοσιολ. Ἀρχ/του Δρ.Θ. Ἀθανασίου Elekiah Kihali
 Αἰδεσιμολ. Πρεσβυτέρου Δρ.Θ. π. Γρηγορίου Edwards
 Αἰδεσιμολ. Πρεσβυτέρου Δρ.Θ. Κοσμᾶ (Ἰωάννου) Ngige Njoroge
 Δρ.Θ. Εὐανθίας Ἀδαμτζιλογλου
 Ὅμοτ. Καθηγ. Πέτρου Βασιλειάδη
 Δρ.Θ. Εὐns Βουλγαράκη
 Ὅμοτ. Καθηγ. Ivan Dimitrov
 Δρ.Θ. Rastko Jovic
 Δρ.Θ. Νικολάου Δημητριάδη
 Δρ.Θ. Ἐλένης Κασσελοῦρη
 Δρ.Θ. Δημητρίου Κεραμιδᾶ
 Δρ.Θ. Θεοδοσίου Κυριακίδη
 Δρ.Θ. Ἀθανασίου Παπαθανασίου
 Δρ.Θ. Νικολάου Τσιρεβέλου